

ODRŽIVI
RAZVOJ
ZA SVE

Ekonomsko osnaživanje žena u Srbiji i Agenda 2030

Autorka: Dr Marina Savković

Analiza je pripremljena u okviru Platforme "Održivi razvoj za sve", koji podržavaju vlade Švajcarske i Nemačke, a implementira Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.
Za više informacija molim vas kontaktirajte info@sdgs4all.rs

UVOD

Strateški okvir Agenda 2030 Ujedinjenih nacija u svoj fokus stavlja prava i potrebe pojedinaca, odnosno inkluzivnost kao jednu od osnovnih vrednosti dokumenta. Koncept poštovanja ljudskih prava i princip da se niko ne ostavi iza kolone jasno usmeravaju sve ciljeve i potciljeve održivog razvoja navedene u dokumentu. Agenda 2030 je rodno izbalansirana u gotovo svim razvojnim aspektima, a posebno onim koji su značajni za kvalitet života ljudi. Globalna populacija koja se ne odnosi fer prema jednoj svojoj polovini nema budućnost i zato je urođnjavanje krovnih razvojnih politika prioritet. Ovde govorimo o socijalnom, ekonomskom, zdravstvenom i brojnim drugim aspektima urođnjavanja gde može postojati izražena nejednakost.

Ekonomsko osnaživanje žena uključuje mogućnost pristupa i ravnopravnog učešća na postojećim tržištima, pristup i kontrolu nad proizvodnim resursima, pristup dostojanstvenom poslu, kontrolu nad upravljanjem sopstvenim vremenom, životom i telom; pravo glasa, posredovanje i učestvovanje u donošenju ekonomskih odluka na svim nivoima, od domaćinstva do međunarodnih institucija (UN Women, 2021). Neke definicije ovaj pojam objašnjavaju isključivo kroz osnovne ekonomske funkcije kao što su „učestvovanje, doprinos i ostvarivanje dobitka u uslovima ekonomskog rasta, pod uslovima adekvatnog prepoznavanja njihovog doprinosa, dostojanstva i mogućnosti pregovaranja o pravednoj distribuciji dohotka“¹.

Nalazi iz različitih država pokazuju kako rast zaposlenosti žena pozitivno utiče na ekonomski rast, ali da bi postizanje pune ekonomske ravnopravnosti imalo svoju cenu od čak 15% vrednosti BDP-a (UN Women, 2021). Nesporno je da veće uključivanje žena i devojčica u formalni proces obrazovanja, odnosno programa doškoloavanja i prekvalifikacije ima pozitivan uticaj na ekonomsko osnaživanje žena. Ipak UN Women navodi podatak da većina žena ne uspe da postigne benefite bolje pozicije na tržištu rada koje bi određeni nivo obrazovanja trebalo da im obezbedi.

Globalno gledajući, učešće žena na tržištu rada je niže, stopa nezaposlenosti je viša, a u čak 104 države sveta postoje određene restrikcije u pogledu profesija kojima žene mogu ili ne mogu da se bave (podaci iz 2018. godine, UN Women). Segregacija u procesu obrazovanja, koja se zatim nastavlja u procesu odabira profesije omogućava bazično formiranje platnog jaza, samo po navedenom osnovu, koji se dalje produbljuje tokom karijere. Aktivna podrška za dobijanje i zadržavanje dostojanstvenog posla, pristup rukovodećim funkcijama, odnosno pristup ekonomskim resursima su takođe ograničavajući na štetu žena. Ipak, činjenica da ekonomsko osnaživanje žena u krajnjoj instanci predstavlja ekonomski osnaženu porodicu i bolju perspektivu za razvoj i dobrobit njihove dece, ovu temu stavlja u samu srž Agende 2030 Ujedinjenih nacija i Ciljeva održivog razvoja.

¹ <http://onasnazivanje.rs/ekonomsko-osnazivanje/>

Smatra se da je najniži stepen uspeha u primeni prethodne Nacionalne strategije za rodnu ravnopravnost Republike Srbije postignut u oblasti ekonomskog osnaživanja žena, odnosno u segmentu unapređenja položaja žena iz ranjivih grupa i rodno osetljivog obrazovanja. To temu ove analize čini izuzetno relevantnom i aktuelnom. Ovde će se poći od pretpostavke da je ekonomsko osnaživanje žena osnov za postizanje rodne ravnopravnosti u svim aspektima, ali i relevantnih ciljeva postavljenih Agendom 2030. Data polazna tačka razmatranja je potkrepljena stavovima ključnih institucija koje se bave rodnom ravnopravnošću u razvojnom sektoru (UN Women, Gates Foundation, ILO, etc). Donosioci odluka u Srbiji takođe ističu da je ekonomsko osnaživanje žena „strateški projekat države“. Dodatna pretpostavka jeste da su sledeći faktori opredeljujući za ekonomsko osnaživanje žena:

- Unapređen nivo i struktura obrazovanja
- Bolji pristup tržištu rada, odnosno dobijanju i zadržavanju dostojanstvenog posla
- Pristup ekonomskim resursima i rukovodećim funkcijama u sferi ekonomske moći

Kao okvir analize korišće se Agenda 2030, odnosno ciljevi održivog razvoja i potciljevi koji se mogu dovesti u vezu sa ekonomskim osnaživanjem žena. Posebna pažnja će biti posvećena Cilju održivog razvoja (COR) 1 (Svet bez siromaštva), COR 4 (Kvalitetno obrazovanje), COR 5 (Rodna ravnopravnost), COR 8 (Dostojanstven rad i ekonomski rast) i COR 10 (Smanjenje nejednakosti). Analiza dostupnih podataka (sa fokusom na novi [Izveštaj o Indeksu rodne ravnopravnosti](#)), odnosno analiza strateško-pravnog okvira pomoći će da se stekne uvid o trenutnom stanju i daljim pravcima za unapređenje ekonomskog položaja žena u Srbiji.

Ciljevi održivog razvoja u kontekstu ekonomskog osnaživanja žena

COR 5 je ključan za sprovođenje dostignuća i praćenje napretka u oblasti rodne ravnopravnosti i obuhvata neke od značajnih aspekata mogućnosti i ograničenja za ekonomsko jačanje žena. Prvo mesto svakako zauzima sprečavanje svih vidova diskriminacije devojčica i žena u privatnom i javnom životu (potcilj 5.1). Neophodno je zatim pomenuti da su neplaćeni rad u kući i poslovi staranja jedno od osnovnih ograničenja ekonomskog jačanja žena (potcilj 5.4). Obezbeđivanje jednakih uslova za rukovođenje i pristupa funkcijama moći (potcilj 5.5), kao i pristup vlasništvu i ekonomskim resursima (5.a) su neophodni ciljevi u smeru značajnijeg unapređenja ekonomskog položaja žena. U savremenim uslovima, pristup inovativnim tehnologijama i delatnostima u kojima se intenzivno koriste IKT su neophodni uslovi za dostizanje ekonomske rodne ravnopravnosti (potcilj 5.b).

Potrebno je navesti i druge ciljeve održivog razvoja, kao i relevantne potciljeve koji su od posebnog značaja za ekonomsko osnaživanje žena. Tu prevashodno govorimo o smanjenju siromaštva (COR 1), gde su žene ugrožene kao članovi domaćinstava sa niskim nivoom prihoda, često kao nezaposlena lica ili podržavajući članovi domaćinstva bez ličnih prihoda. Žene su u proseku u većem riziku od siromaštva od muškaraca, pa je i ovaj pokazatelj od značaja za poređenje ekonomskog rodnog jaza (potcilj 1.2). Mogućnost korišćenja i nivo socijalne pomoći (potcilj 1.3), kao i pravo na jednake ekonomske resurse, osnovne usluge i vlasništvo nad resursima (potcilj 1.4) su takođe veoma značajni za izlazak iz zone siromaštva i osnaživanje žena.

U dugoročnom smislu gledano, obrazovanje je jedan od osnovnih kanala vertikalnog društvenog kretanja i u tom smislu načina za obezbeđivanje bolje ekonomske perspektive žena. Moglo bi se zato reći da je COR 4 osnov za trajno ekonomsko osnaživanje žena u svakom društvu. Tu se polazi od najranijeg obrazovnog perioda (predškolskog), a zatim se pažnja usmerava na dostupnost kvalitetnog stručnog, tehničkog i tercijarnog obrazovanja (potcilj 4.3). Odabir profesije u značajnoj meri utiče na perspektivu ekonomskog položaja u budućnosti, stoga je važna profesionalna orijentacija devojčica i žena ka obrazovnim profilima koji mogu obezbediti visok nivo prihoda. Posebno treba obratiti pažnju na obrazovanje osetljivih grupa devojčica i žena, što se odnosi na socio-ekonomski položaj, zdravstveno stanje, etničku pripadnost i slično (potcilj 4.5). Inkluzivno i bezbedno okruženje za učenje povećavaju izgled obrazovnog, a zatim ekonomskog uspeha svih, pa je i cilj 4.a veoma značajan.

Unapređen pristup tržištu rada, eliminisanje rodne diskriminacije u svim aspektima sveta rada, produktivna zaposlenost, dostojanstven rad, mogućnost za učenje i napredovanje, odnosno bezbedno i zdravo radno okruženje su od ključnog značaja za ekonomski položaj žena (potciljevi 8.5 i 8.8). Pristup povoljnim finansijskim resursima i dugoročna podrška razvoju preduzetničkih poduhvata žena su takođe ključne u datom kontekstu (COR 9.2). Sve prethodno pomenuto jeste u vezi sa promovisanjem i osnaživanjem socio-ekonomske inkluzije (potcilj

10.2) i potrebnih intervencija u oblasti javnih politika, uključujući redistributivnu fiskalnu politiku, kako bi se postojeće nejednakosti smanjile (potcilj 10.4). Naravno, ukoliko se jasne politike i planovi rodne ravnopravnosti ne usvoje na nivou pojedinačnih poslodavaca, sprovođenje većine potciljeva povezanih sa ekonomskim osnaživanjem žena bi moglo biti dovedeno u pitanje (potcilj 12.6). Rodno odgovorne javne nabavke su u ovom smislu takođe prepoznate kao važne (UN Women, 2017). U tabeli ispod navedeni su COR i relevantni potciljevi bitni za osnaživanje žena u ekonomskoj sferi.

Tabela: Ciljevi i potciljevi održivog razvoja Agende 2030 relevantni za ekonomsko osnaživanje žena²

CILJ ODRŽIVOG RAZVOJA / Potciljevi

COR 1: Svet bez siromaštva

Potcilj 1.2 Do kraja 2030. najmanje za polovinu smanjiti broj muškaraca, žena i dece svih uzrasta koji žive u bilo kom obliku siromaštva (prema nacionalnim definicijama siromaštva).

Potcilj 1.3 Primeniti odgovarajuće nacionalne sisteme socijalne zaštite i mere za sve, uključujući najugroženije, i do kraja 2030. postići dovoljno veliki obuhvat siromašnih i ranjivih.

Potcilj 1.4 Do kraja 2030. osigurati da svi muškarci i žene, a posebno siromašni i ranjivi, imaju jednaka prava na ekonomske resurse, kao i pristup osnovnim uslugama, vlasništvu i upravljanju zemljištem, odnosno drugim oblicima svojine, nasledstvu, prirodnim bogatstvima, odgovarajućim novim tehnologijama i finansijskim uslugama, uključujući mikrofinansiranje.

COR 4: Kvalitetno obrazovanje

Potcilj 4.1 Do 2030. obezbediti da sve devojčice i dečaci završe besplatno, ravnopravno i kvalitetno osnovno i srednje obrazovanje koje vodi ka relevantnim i delotvornim ishodima učenja.

Potcilj 4.3 Jednaka dostupnost jeftinog i kvalitetnog tehničkog, stručnog i tercijarnog obrazovanja, uključujući univerzitetsko, za sve žene i muškarce.

Potcilj 4.5 Do kraja 2030. eliminisati rodnu nejednakost u obrazovanju i obezbediti jednak pristup svim nivoima obrazovanja i stručnom osposobljavanju za ranjive grupe, uključujući osobe sa invaliditetom, autohtono stanovništvo i decu u ranjivim situacijama.

Potcilj 4.a Izgraditi i poboljšati obrazovne ustanove koje su prilagođene deci, osobama sa invaliditetom i rodnim razlikama te obezbediti bezbedna, nenasilna, inkluzivna i delotvorna okruženja za učenje za sve.

² U izvorima se često navodi i povezanost COR 3 (Dobro zdravlje) sa ekonomskim osnaživanjem žena. Autorka smatra da ekonomsko osnaživanje žena kao posledicu ima pozitivan uticaj na COR 3 i da isti jeste izuzetno važan za kvalitet života svake žene i njene porodice. Ipak, imajući u vidu da su ovde analizirani preduslovi za ekonomsko osnaživanje žena (a ne posledice istog), COR 3 je isključen iz analize.

COR 5: Rodna ravnopravnost

Potcilj 5.1 Okončati svuda i sve oblike diskriminacije protiv žena i djevojčica.

Potcilj 5.4 Prepoznati i vrednovati neplaćeno staranje i rad u domaćinstvu obezbeđivanjem javnih usluga, infrastrukture i politike socijalne zaštite te promovisanjem zajedničke odgovornosti u domaćinstvu i porodici, na nacionalno prikladan način.

Potcilj 5.5 Obezbediti da žene potpuno i efektivno učestvuju i imaju jednake mogućnosti za rukovođenje na svim nivoima donošenja odluka u političkom, privrednom i javnom životu.

Potcilj 5.a Sprovesti reforme kako bi žene dobile jednaka prava na ekonomske resurse, kao i pristup vlasništvu i kontroli nad zemljištem i ostalim oblicima svojine, finansijskim uslugama, nasledstvu i prirodnim resursima, u skladu sa nacionalnim zakonima.

Potcilj 5.b Povećati upotrebu inovativnih tehnologija, posebno informacionih i komunikacionih tehnologija, kako bi se promovisalo osnaživanje žena.

COR 8: Dostojanstven rad i ekonomski rast

Potcilj 8.5 Do 2030. postići punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve žene i muškarce, uključujući i mlade ljude i osobe sa invaliditetom, kao i jednaku platu za rad jednake vrednosti.

Potcilj 8.8 Zaštititi radna prava i promovisati bezbedno i sigurno radno okruženje za sve radnike, uključujući radnike migrante, a posebno žene migrante i one koji rade opasne poslove.

COR 9: Industrija, inovacije i infrastruktura

Potcilj 9.3 Povećati pristup malih industrijskih i ostalih preduzeća finansijskim uslugama, posebno u zemljama u razvoju, što obuhvata i povoljne kredite, i povećati njihovu integraciju u lance vrednosti i u tržišta.

COR 10: Smanjenje nejednakosti

Potcilj 10.2 Do 2030. osnažiti i promovisati socijalnu, ekonomsku i političku inkluziju svih, bez obzira na starost, pol, invalidnost, rasu, etničku pripadnost, poreklo, religiju ili ekonomski i neki drugi status.

Potcilj 10.4 Usvojiti politike, posebno fiskalnu politiku i politike u oblasti plata i socijalne zaštite, i progresivno postići veću ravnopravnost.

COR 12: Odgovorna potrošnja i proizvodnja

Potcilj 12.6 Podsticati kampanje, posebno velike i međunarodne kampanje, da usvoje održive prakse i da integrišu informacije o održivosti u svoje cikluse izveštavanja.

Potcilj 12.7 Promovisati prakse javnih nabavki koje su održive i u skladu sa nacionalnim politikama i prioritetima.

U skladu sa opštom postavkom ove analize, oblast unapređenja nivoa i strukture obrazovanja se može povezati sa COR 4, bolji pristup tržištu rada, odnosno dobijanje i zadržavanje dostojanstvenog posla sa COR 8. Pristup ekonomskim resursima se može dovesti u vezu sa COR 1, COR 5, COR 9, COR 10 i COR 12, a pristup rukovodećim funkcijama u sferi ekonomske moći sa COR 5 i COR 8.

Strateško-pravni okvir za ekonomsko osnaživanje žena u Srbiji

U tekstu Zakona o rodnoj ravnopravnosti (ZRR) ekonomski aspekt položaja žena se pominje u kontekstu zabrane diskriminacije u svim sferama života (uključujući svet rada) i ekonomskog nasilja nad ženama, koje je prepoznato kao jedan od vidova rodno zasnovanog nasilja. Zakonom se zabranjuje nejednaka zarada za isti rad ili rad jednake vrednosti (Član 34). Prevažilaženje digitalnog rodnog jaza se takođe navodi kao jedan od načina unapređenja socio-ekonomskog položaja žena, kroz povećan broj devojčica i žena koje se obrazuju u IKT oblasti, odnosno bave srodnim delatnostima. Ipak, ekonomsko osnaživanje žena se direktnije ne pominje niti reguliše ZRR, niti je obuhvaćeno kao cilj bilo kog važećeg strateškog dokumenta, a direktno se odnosi na potcilj 5.b (Povećati upotrebu inovativnih tehnologija, posebno informacionih i komunikacionih tehnologija, kako bi se promovisalo osnaživanje žena). ZRR predviđa da planski akti organa javne uprave i poslodavaca koji zapošljavaju 50 i više radnika obavezno treba da sadrže deo o rodnoj ravnopravnosti, koji će biti dostupan javnosti ili barem resornom ministarstvu. Imajući u vidu da ne postoje obavezujući elementi ovih planova sem predloženih delova dokumenta, kao i da organizacije same određuju ciljeve u oblasti rodne ravnopravnosti koje nastoje da postignu, uvođenje ovog dela planskih dokumenata ne uvodi dodatnu regulativu značajnu iz perspektive ciljeva održivog razvoja.

Zakonom o radu (ZOR) rodno-ekonomska komponenta regulisana je kroz prava zaposlenih žena na posebnu zaštitu za vreme trudnoće i porođaja, odnosno odsustva zbog nege deteta, u kontekstu zadržavanja radnog mesta. ZOR je posebno regulisana zabrana diskriminacije kako u procesu traženja posla i zapošljavanja, tako i na radnom mestu, u smislu: radnih uslova, obrazovanja, osposobljavanja i usavršavanja, mogućnosti za napredovanje, odnosno prekida radnog odnosa. Zabrana diskriminacije se odnosi i na zabranu uznemiravanja i seksualnog uznemiravanja, odnosno bilo kakve razlike u tretmanu radnika usled: bračnog statusa, porodičnih obaveza, trudnoće i slično. Ovim zakonom se prevashodno uzimaju u obzir COR 5 i COR 8, odnosno potciljevi: 5.1, 5.5, 8.5 i 8.8.

Strategija za rodnu ravnopravnost za period od 2021. do 2030. godine (SRR) obuhvata poseban cilj 1: „Smanjen rodni jaz u ekonomiji, nauci i obrazovanju kao preduslov i podsticaj socio-ekonomskog razvoja društva“. Pokazatelji ishoda u okviru posebnog cilja su: Indeks rodne ravnopravnosti u domenu rada, Indeks rodne ravnopravnosti u domenu novca, Platni jaz između muškaraca i žena i Indeks rodne ravnopravnosti u domenu znanja. Dati pokazatelji se mogu dovesti u vezu sa COR 4, COR 5, COR 8 i COR 10. Prva mera u okviru posebnog cilja 1 SRR, posebno relevantna za ekonomsko osnaživanje je 1.1. Podrška inovativnim programima i uslugama za aktivaciju žena na tržištu rada, i njihovu povećanu zapošljivost i samozapošljavanje, te kreiranje radnih mesta za žene sa dodatno otežanim pristupom održivom zapošljavanju i samozapošljavanju. Data mera targetira prevashodno COR 8 i COR 1, a odnosi se na pristup tržištu rada i podršci zapošljavanju, odnosno samozapošljavanju. Pokazatelji rezultata u okviru ove mere se prevashodno odnose na broj učesnica u merama aktivnih programa tržišta rada, odnosno njihovu zapošljivost.

U okviru mere 2.3. SRR koja se odnosi na unapređenje bezbednosti žena i devojčica, pojavljuje se pokazatelj 2.3.7, pod nazivom: Broj dostupnih opštih i specijalizovanih usluga za žene žrtve nasilja i trgovine ljudima, na lokalnom nivou, posebno usluge stanovanja i ekonomskog osnaživanja, i broj korisnica ovih usluga razvrstano po vrsti usluge, starosnoj dobi korisnica usluge i pripadnosti korisnica nekoj od ranjivih grupa. Ovom merom i konkretnim pokazateljem se targetiraju COR 1 i COR 8. Važno je istaći da su ciljevi predviđeni aktuelnom SRR manje ambiciozni od ciljeva predviđenih Agendom 2030, što otvara prostor za dalje unapređenje ovog dokumenta, posebno kada je oblast ekonomskog osnaživanja u pitanju. Takođe, potciljevi 5.a i 5.b koji se direktno odnose na osnaživanje žena nisu obuhvaćeni aktuelnim SRR. Usled prethodno navedenog, može se očekivati da će dometi SRR ostati veoma ograničeni u analiziranom domenu, kao što je to bio slučaj sa prethodnom nacionalnom strategijom u oblasti rodne ravnopravnosti.

Trenutni stepen ekonomske osnaženosti žena

Izveštajem Komiteta Ujedinjenih nacija za diskriminaciju žena (CEDAW) ukazuje se na neophodnost odlučnije borbe protiv diskriminacije žena u nepovoljnom položaju u Srbiji, kao i njihovog ekonomskog osnaživanja. Posebno se ističe loš položaj samohranih majki i teškoće u naplati alimentacije za izdržavanje dece.

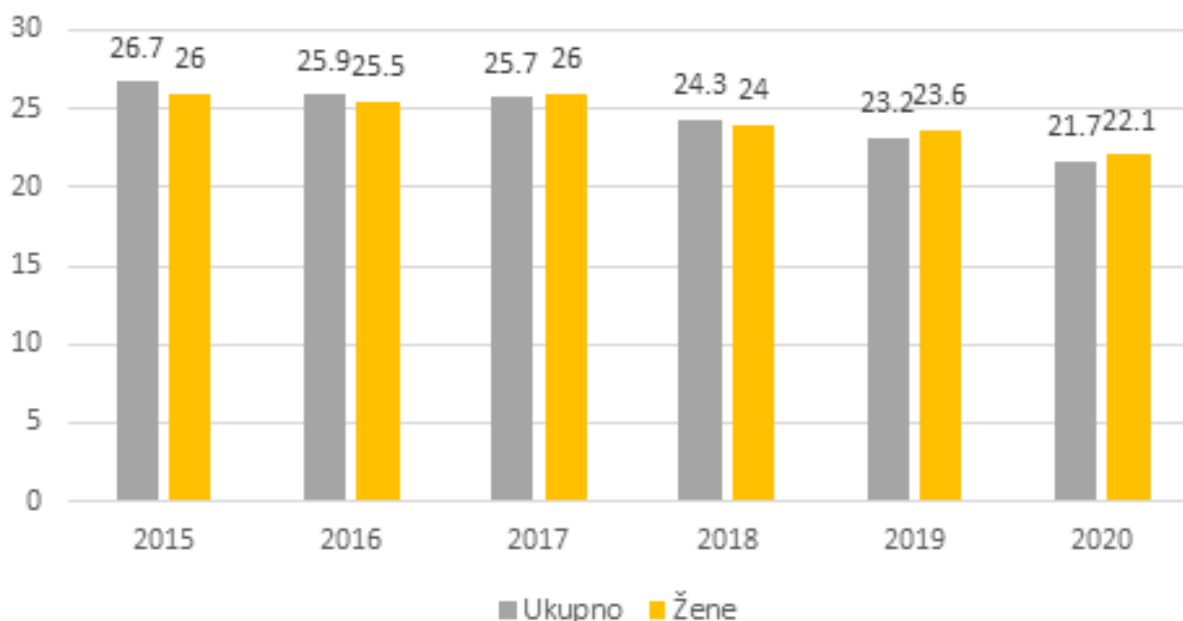
Tempo napretka Indeksa rodne ravnopravnosti (IRR) koji se odnosi na Srbiju je veoma spor. Prema izveštaju iz 2021. godine, koji se odnosi na 2018. godinu, ukoliko napredak bude nastavljen ovim tempom, tek nakon 58 godina će se postići puna rodna ravnopravnost. Najmanje napretka je postignuto u oblasti znanja i novca, što direktno utiče na potencijal za ekonomsko osnaživanje žena (COR 4, COR 5, COR 8). U periodu između 2016. do 2018. godine IRR u oblasti novca je povećan za 0,6 indeksnih poena, iako se može reći da je promenljiv pa naizmenično beleži rast i pad. IRR u oblasti znanja se smanjio za 1,9 procentnih poena. Rodni jaz između zarada i ukupnom ekvivalentnom dohotku pada, što je pokazatelj finansijskih resursa. Važno je istaći da se vrednosti vezane za poddomen ekonomske moći pogoršavaju, što je direktno povezano sa COR 8, COR 10 i COR 5. U samom IRR izveštaju se navodi da trenutno nema politika koje bi problem relativnog pada ekonomske moći žena „adekvatno stavile u fokus intervencije“.

Iako se rodni jaz povećava na tržištu rada u korist muškaraca, participacija oba pola je povećana, pa je IRR u domenu rada shodno tome unapređen na 69,4 poena. Sagledava se nepromenjeno stanje u kontekstu segregacije i kvaliteta rada, pa se u ovom smislu ne može uočiti ekonomsko osnaživanje žena u Srbiji. Žene i dalje obavljaju manje cenjene i manje plaćene poslove, što se direktno dovodi u vezu sa COR 8, odnosno potciljem 8.5. Segregacija je minimalno promenjena u oblasti obrazovanja, zdravlja i socijalne zaštite (0,3 indeksna poena). Rod-

ni jaz se posebno pogoršava u domenu znanja, što je posledica smanjenog indeksa u domenu segregacije i učešća u obrazovnom procesu.

Aktuelni izveštaj uključuje dodatne indikatore koji se tiču digitalizacije i tržišta rada, a svrstani su u tri oblasti: rodna segregacija u obrazovanju i na tržištu rada u oblasti informaciono-komunikacionih tehnologija (IKT); i specifičnosti rada u IKT. Činjenice da su 2018. godine 28,6% diplomaca u oblasti IKT bile žene, a da su one udelom od 21,6% zastupljene među IKT stručnjacima pokazuju osetno neuravnoteženu zastupljenost polova i prema aktuelnom Zakonu o rodnoj ravnopravnosti. Ova oblast je veoma važna za dugoročnu karijernu perspektivu i ekonomsko osnaživanje žena, imajući u vidu da IKT oblast spada u izvozno orijentisani sektor i jednu od najbrže rastućih delatnosti u Srbiji. Potcijl 5.b se direktno odnosi na povećanu upotrebu IKT kako bi se promovisalo osnaživanje žena i dokazuje aktuelnost proširivanja broja pokazatelja koji su uključeni u merenje Indeksa rodne ravnopravnosti. Upravo je u oblasti IKT-a sagledan natprosečni rodni platni jaz (9,1 u odnosu na prosečnih 8,8%). Treba ponovo istaći da trenutno nijednim strateškim dokumentom u Srbiji digitalni rodni jaz nije prepoznat kao razvojni cilj, sem delimično u okviru Strategije razvoja digitalnih veština. Posebnim ciljem 2 (Unapređenje osnovnih i naprednih digitalnih veština za sve građane), informativno-edukativnom merom 2.1 (Obezbeđivanje uslova za razvoj različitih nivoa digitalnih veština za građane), prepoznaje se inkluzivnost u obezbeđivanju informatičkih veština svim građanima i građankama. Posebna pažnja se pridaje razbijanju rodni stereotipa u oblasti nauke i tehnologije, odnosno IKT obrazovanju žena i devojčica, kako bi im se pružila mogućnost za razvoj lukrativnih karijera.

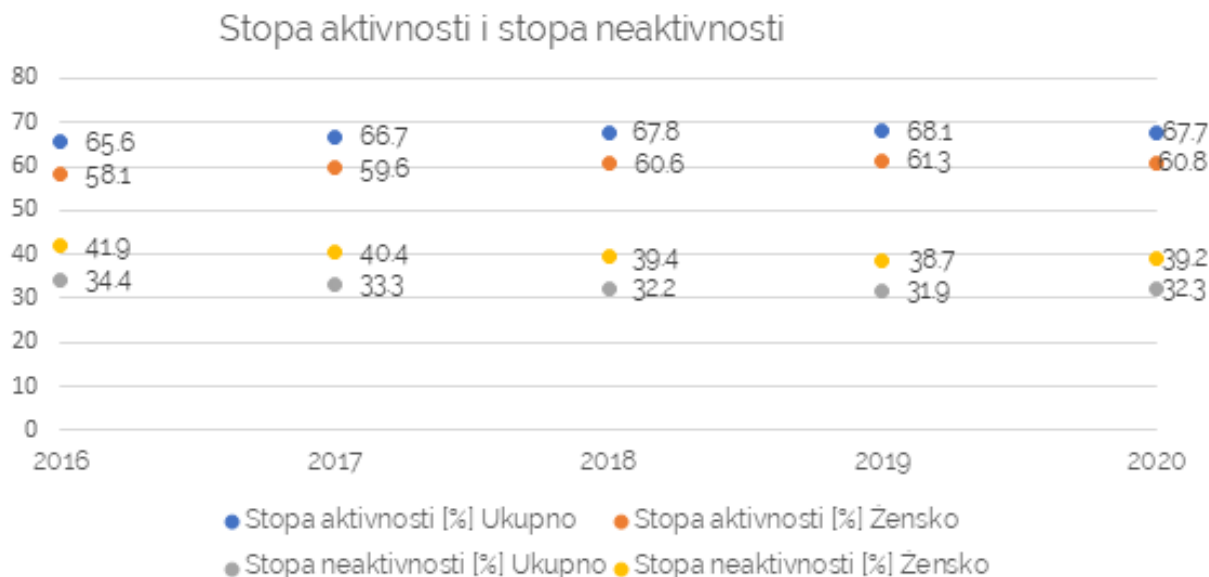
Stopa rizika od siromaštva u Srbiji (%)

Izvor: RZS, 2021

Stopa rizika od siromaštva je u opadanju, ali se u poslednje dve godine beleži relativan rast rizika od siromaštva kada su žene u pitanju, u odnosu na ukupnu populaciju. IRR izveštajem se analiziraju podaci iz 2018. godine, pa iako je tada relativni ekonomski položaj žena beležio

poboljšanje, podaci za naredne godine pokazuju drugačiji trend. Posledice COVID-19 pandemije su nesrazmerno više pogodile žene, kako u kontekstu povećanog učešća u ekonomiji staranja i usled toga osetljivijeg položaja na tržištu rada, tako i zbog strukture zaposlenosti po sektorima privrede.

Izvor: RZS, 2021

Pokazatelji stope aktivnosti i stope neaktivnosti ukazuju da ne dolazi do unapređenja pokazatelja odnosno smanjenja jaza na tržištu rada kada je radna aktivnost u pitanju. Zato su inicijative radne aktivacije žena od ključnog značaja za unapređenje njihovog ekonomskog položaja.

Tabela: Stopa zaposlenosti i stopa nezaposlenosti (15-64 godine)

Pokazatelji		2016	2017	2018	2019	2020
Stope nezaposlenosti [%]	Muško	60.7	62.6	64.3	65.8	66.4
	Žensko	46.8	49.1	50.3	52.4	53.0
	Rodni jaz u procentnim poenima	13.9	13.5	14	13.4	13.4
Stope nezaposlenosti [%]	Muško	16.2	14.3	13.3	11.1	9.8
	Žensko	17.7	15.6	15.0	12.2	10.5
	Rodni jaz u procentnim poenima	-1.5	-1.3	-1.7	-1.1	-0.7

Izvor: RZS, 2021

U posmatranom periodu se ne beleži značajno smanjenje jaza u zaposlenosti. Gledano u procentnim poenima, razlika između nezaposlenosti žena i stope nezaposlenosti muškaraca je relativno stabilna i iznosi između 13 i 14 procentnih poena, dok se stopa zaposlenosti povećav-

ala u oba slučaja. Rodni jaz na osnovu stope nezaposlenosti se smanjio. Stopa aktivnosti se i dalje značajno razlikuje između muškaraca i žena (14.4 procentna poena u 2020. godini, koja je smanjena u odnosu na 15.6 pp u 2016. godini). Važno je istaći da je većina aktuelnih inicijativa civilnog i međunarodnog sektora koje se odnose na ekonomsko osnaživanje žena, zapravo orijentisana ka samozapošljavanju. Pouke koje se mogu sagledati na osnovu prethodne ekonomske krize i trenutnih izazova koji su posledica COVID-19 pandemije, jeste da se preduzetništvo pokazalo kao izuzetno ranjiv vid zaposlenosti, posebno u sektoru usluga. Treba postaviti pitanje da li se ženama dugoročno pomaže ovakvim podsticajima i da li je ekonomsko osnaživanje potrebno šire i dugoročnije posmatrati, u smislu dostupnosti i raznovrsnosti mera podrške ženama u različitim fazama njihovog životnog ciklusa i karijere.

Prema izveštaju Koordinacionog tela za rodnu ravnopravnost Republike Srbije i UN Women iz 2020. godine, žene obavljaju najveći deo obaveza u domaćinstvu, bilo da su zaposlene ili ne. Odvajajući dvostruko više vremena za bavljenje kućnim poslovima, žene bivaju ograničene u alokaciji ličnog vremena i mogućnostima za bavljenje produktivnim delatnostima koje su plaćene. Procene date u pomenutom izveštaju su da neplaćeni poslovi staranja čine oko 21,5% BDP-a (ili 9,2 milijarde evra). Od pomenute vrednosti, žene obavljaju neplaćene poslove staranja u vrednosti od oko 14,9% BDP-a Srbije, odnosno 6,639 milijardi evra. Datim procenama se pokazuje da bi se preraspodelom obaveza u domaćinstvu i obezbeđivanjem dostupnih specijalizovanih usluga oslobodio ogroman potencijal za ekonomsko jačanje žena, njihovo sticanje finansijskih resursa, odnosno smanjenje ekonomske nejednakosti (potcilj 5.4, COR 10).

Zaključci i preporuke

Ekonomsko osnaživanje žena se smatra jednim od prioriteta Agende 2030. Zbog toga je veoma značajno da i u srpskoj privredi unapređenje ekonomskog položaja žena bude uključeno u najbitnije zakone i planske dokumente. Trendovi pokazuju da je napredak u ovoj oblasti nestabilan, kao i da se relativan ekonomski položaj žena pogoršava kroz vreme, a posebno kao posledica krize izazvane COVID-19 pandemijom.

Kako bi se značajno unapredio okvir delovanja za ekonomsko osnaživanje žena u Srbiji, odnosno uskladio sa principima i ciljevima Agende 2030, predlažu se sledeće usmerene preporuke:

1. Opšte preporuke

- Implementirati rodno odgovorno budžetiranje na svim nivoima - Rodno odgovorno budžetiranje je važan element ekonomskog osnaživanja žena u Srbiji i instrument investiranja u postizanje relevantnih potciljeva i ciljeva održivog razvoja. U tom smislu je potrebno mobilisati sve relevantne stejkholdere, od državnih organa do organizacija civilnog društva koje se bave pitanjima ekonomskog osnaživanja žena i rodne ravnopravnosti;
- Unaprediti koordinaciju međuresornih tela koja se bave pitanjima rodne ravnopravnosti i ekonomskog osnaživanja, prema preporukama iz izveštaja *Srbija 2030: Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030*;
- Jačanje ekonomske moći žena staviti u fokus intervencije aktuelnih i budućih javnih politika;
- Smanjenje obima neplaćenih poslova staranja koje obavljaju žene staviti u fokus intervencije aktuelnih i budućih javnih politika;
- Usvojiti Strategiju unapređenja ekonomskog položaja žena u Republici Srbiji, koja bi obuhvatala relevantne potciljeve COR 1, COR 4, COR 5, COR 8 i COR 10.

2. Ekonomsko osnaživanje na osnovu obrazovnih reformi

- Težiti ublažavanju rodno utemeljenih stereotipa u oblasti obrazovno-profesionalne orijentacije (COR 4, COR 5);
- Podsticati obrazovanje devojčica i žena u oblasti prirodno-tehničkih nauka, odnosno obrazovanje za profesije koje donose natprosečne zarade u društvu;
- Potcilj 5.b. učiniti jednim od prioriteta aktuelnih strateških dokumenata, imajući u vidu da direktno povezuje obrazovanje u oblasti savremenih tehnologija i unapređenje ekonomskog položaja žena.

3. Ekonomsko osnaživanje na osnovu unapređenja pristupa tržištu rada, odnosno podrške za dobijanje i zadržavanje dostojanstvenog posla

- Mere aktivnih politika zapošljavanja posebno usmeravati na devojke i žene u riziku od siromaštva (potcilj 1.2);
- Promovisati programe mentorstva usmerenih na mlade žene na početku njihove karijere (potcilj 8.5);

- Razviti planske akte sa delom o rodnoj ravnopravnosti u organima javne uprave i preduzećima, u skladu sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti i uz stručnu pomoć eksperata iz relevantne oblasti (COR 5, COR 8, COR 10, potcilj 12.6).

4. **Ekonomsko osnaživanje kroz bolji pristup ekonomskim resursima i rukovodećim funkcijama**

- Povećati obuhvat žena merama socijalne zaštite (potcilj 1.3);
- Organizovati sistemsku i dugoročnu podršku ženama koje žele da započnu ili razviju preduzetnički poduhvat, odnosno da se aktivno uključe u nacionalne i međunarodne lance snabdevanja (potciljevi 1.4, 9.3 i 12.7);
- Edukovati privrednike i zaposlene o efektu „staklene tavanice“ koji može dugoročno ograničiti poslovno napredovanje žena i njihovo zauzimanje rukovodećih pozicija u sferi ekonomske moći (potcilj 5.5).

Analiza je pripremljena u okviru Platforme „Održivi razvoj za sve“ kojom se uspostavlja opštedruštveni dijalog među najznačajnijim nedržavnim akterima u Srbiji, poput civilnog društva, poslovnog sektora, akademske i istraživačke zajednice, profesionalnih udruženja, medija i građana, o usklađivanju razvojnih prioriteta Srbije sa ciljevima sadržanim u Agendi za održivi razvoj 2030. Platforma je strukturisana u tri tematska stuba koji odgovaraju trima dimenzijama održivog razvoja: socijalnoj, ekonomskoj i dimenziji zaštite životne sredine, ali funkcioniše na integrisan način, u skladu sa uskom povezanošću i isprepletenošću ciljeva održivog razvoja.

Platformu „Održivi razvoj za sve“ podržavaju Vlade Švajcarske i Nemačke a sprovodi je Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, u okviru projekta „Reforma javnih finansija – Agenda 2030“. Partneri na projektu su Beogradska otvorena škola, Fondacija BFPE za odgovorno društvo, Centar za visoke ekonomske studije, Fondacija Ana and Vlade Divac, Fondacija Centar za demokratiju, Timočki omladinski centar i Smart kolektiv.

Stavovi izneti u tekstu predstavljaju stavove autora i ne odražavaju nužno zvanične stavove vlada Švajcarske i Nemačke, kao ni Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.

LITERATURA

1. Babović, M. i Petrović, M. (2021). Indeks rodne ravnopravnosti u Republici Srbiji 2021. Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva. Dostupno na <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sites/default/files/2021-10/Indeks%20rodne%20ravnopravnosti%20u%20RS%202021.pdf> [2.12.2021]
2. Babović, M. i Vuković, O. (2021) Završna evaluacija Nacionalne strategije za rodnu ravnopravnost za period od 2016. do 2020. godine. Dostupno na: <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sites/default/files/2021-09/Evaluacija%20Strategije%20za%20RR.pdf> [26.11.2021]
3. Beogradska otvorena škola (2020), Srbija 2030: Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030
4. Gates Foundation, <https://www.gatesfoundation.org/equal-is-greater/our-approach/> [1.12.2021]
5. Koordinaciono telo za rodnu ravnopravnost Republike Srbije, UN Women (2020), Ekonomska vrednost neplaćenih poslova staranja u Republici Srbiji. Dostupno na: https://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20eca/attachments/publications/2020/07/analysis_economic_value_of_the_unpaid_care_work_srb.pdf?la=en&vs=2317 [4.12.2021]
6. Ministarstvo finansija, Vlada Republike Srbije (2021), Program ekonomskih reformi 2021. do 2023. godine
7. Ministarstvo trgovine, turizma i telekomunikacija (2020), Strategija razvoja digitalnih veština u Republici Srbiji za period od 2020. do 2024. godine, „Službeni glasnik RS“, 21/2020
8. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog, Vlada Republike Srbije (2020), Strategija za rodnu ravnopravnost za period od 2021. do 2030. godine, „Službeni glasnik RS“, br 92/2021
9. Narodna skupština Republike Srbije (2014), Zakon o radu, „Službeni glasnik RS“, br 75/2014
10. Narodna skupština Republike Srbije (2021), Zakon o rodnoj ravnopravnosti, „Službeni glasnik RS“, br 52/2021
11. Republički zavod za statistiku, <https://www.stat.gov.rs/> [27.11.2021]
12. UN Women (2017), The power of procurement: How to source from women-owned businesses, <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2017/3/the-power-of-procurement> [30.12.2021]
13. UN Women <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/economic-empowerment/facts-and-figures> [25.11.2021]

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Sprovedeno od strane:

Analiza je pripremljena u okviru Platforme "Održivi razvoj za sve", koji podržavaju vlade Švajcarske i Nemačke, a implementira Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.
Za više informacija molim vas kontaktirajte info@sdgs4all.rs